

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра статистики

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

А.З.Підгорний

“10” січня 2017 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра

зі спеціальності 8.03050601 «Прикладна статистика»

за магістерською програмою

«Статистичні методи аналізу та прогнозування соціально-економічних процесів»

з теми:

«Статистичні аспекти дослідження людського розвитку»

Виконавець

студентка VI курсу обліково –

економічного факультету

Саржинська А.Р.

Науковий керівник

к.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Ольвінська Ю. О.

Одеса 2017

АНОТАЦІЯ

на дипломну роботу Саржинської Алли Романівни

«Статистичні аспекти дослідження людського розвитку»

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня

магістра за магістерською програмою

«Статистичні методи аналізу та прогнозування

соціально-економічних процесів»

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2017 рік

Дипломна робота складається з трьох розділів.

Об'єктом дослідження є процеси людського розвитку, які проходять у демографічному, економічному, культурному, політичному, екологічному та інших вимірах.

У роботі розглядаються теоретичні та методологічні основи статистичного дослідження людського розвитку. Проаналізовано індекс людського розвитку в світовому вимірі. Досліджено динаміку індексу людського розвитку в цілому по Україні та по окремих регіонах. Проаналізовано окремі елементи людського розвитку. Виявлено пріоритетні напрямки людського розвитку для України.

Ключові слова: людський розвиток, освіта, тривалість життя, валовий внутрішній продукт (ВВП), інтегральні індекси, грамотність.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Поняття та передумови виникнення концепції людського розвитку.....	8
1.2. Методика розрахунку індексу людського розвитку та його складових.....	17
1.3. Система показників, що характеризують людський розвиток регіонів України.....	22
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	32
2.1. Статистичний аналіз людського розвитку в світовому вимірі.....	32
2.2. Групування областей України за регіональним індексом людського розвитку.....	38
2.3. Групування областей України за окремими блоками регіонального індексу людського розвитку	48
РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СКЛАДОВИХ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	60
3.1. Здоров'я і довголіття як передумови людського розвитку.....	60
3.2. Освіта як передумова людського розвитку.....	74
3.3. Економічне зростання як фактор людського розвитку.....	82
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	95
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Людський розвиток можна визначити як надання людям можливості повністю розвивати свій потенціал, жити продуктивно і творчо в гармонії з їхніми потребами та інтересами. Проте, знадобилося багато часу, перш ніж людство прийняло доволі просту істину: мета розвитку полягає в розширенні можливостей і свобод кожного. Згодом прийшло краще розуміння соціальних наслідків економічного розвитку, зростаючої нерівності між багатими й бідними країнами, яка супроводжувала глобалізацію, а понад усе – визнання урядами та широким загалом не лише того, що людський розвиток є досяжним, а й того, що він має практичне значення для соціально-економічного прогресу та загального процвітання народів і держав. Ураховуючи, що мета людського розвитку полягає в забезпеченні належної якості життя для всіх людей, він повинен охоплювати не лише викорінення бідності та всіх форм економічної та соціальної ізоляції, а й передбачати розвиток демократії із широкою участю громадян, а також підтримувати соціальну й політичну стабільність.

Сьогодні в період трансформаційних змін соціальної та економічної системи України та багатьох країн світу однією з найважливіших проблем суспільства є не лише збереження, а й примноження людського потенціалу країни. Це завдання може бути реалізовано лише за умови забезпечення стійкого та динамічного людського розвитку, що має відбуватись на якісно новій основі і який потребує адекватного та соціально гарантованого економічного забезпечення.

Поряд із цим в економічній теорії ще залишаються нерозв'язаними ряд концептуальних проблем, що пов'язані із визначенням сутності „людського розвитку” як соціально-економічної категорії, а також пошуком оптимальних та репрезентативних індикаторів його вимірювання, що мають врахувати як світовий досвід так і специфіку національних умов.

Актуальним в теоретичному та практичному плані є поглиблене розуміння тих тенденцій, закономірностей і факторів, що визначають стан, рівень та перспективу якісної динаміки людського розвитку населення України в складних сучасних умовах, а також наукове обґрунтування шляхів та ефективних механізмів забезпечення цього процесу. Адже нині Україна дуже відстає від більшості європейських країн по рівню багатьох показників економічного розвитку. Водночас слід визнати, що економічний розвиток сам по собі не вирішить усіх соціальних проблем України. Глобальний досвід, включно з українським, свідчить, що економічне зростання супроводжується зростаючими диспропорціями в регіональному розвитку та збільшенням нерівності в доходах, і обидві ці проблеми потрібно вирішувати за допомогою дієвих заходів державної політики. Зростання обсягу виробництва важливо для забезпечення ресурсів, необхідних для розвитку суспільства, але само по собі мало чим допомагає розвитку людського потенціалу. Недооцінка впливу людського розвитку на економічне зростання є ключовою, хоча й не єдиною причиною розриву в розвитку між Україною та іншими країнами. Перетворення України на державу з демократичною системою, громадянським суспільством і соціально-орієнтованою ринковою економікою вимагає, щоб влада на всіх рівнях (особливо на місцевому) визнала, що людський розвиток є як кінцевою, так і ключовою метою. Таким чином, видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист слід розглядати не просто як «витрачання» бюджетних коштів, а й як соціальні інвестиції (особливо у поєднанні з необхідними реформами), які могли б суттєво і тривало вплинути на розвиток України. Саме тому обрана тема є **актуальною**.

Вивченню питань, що пов'язані з людським розвитком присвячено значну кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Суттєві надбання у дослідженні цих питань належать таким вченим як А.Маршалл,

С.Г.Струмлілн, Г. Беккер, А.Сен, Махбуб Уль-Хака, Т.Р. Мальтус, В.Петті, Д.С.Міллль.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів людського розвитку в Україні та деяких країнах світу.

Відповідно до поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких основних завдань:

- сформулювати теоретичні аспекти людського розвитку в Україні;
- проаналізувати індекс людського розвитку в світовому вимірі у 2015 році;
- дослідити динаміку індексу людського розвитку в цілому по Україні та по регіонам за 2005-2015 рр.;
- дослідити людський в окремих його аспектах;
- сформулювати основні висновки за результатами аналізу індексу людського розвитку в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси людського розвитку, які проходять у демографічному, економічному, культурному, політичному, екологічному та інших вимірах.

Предметом дослідження є показники, що характеризують людський розвиток, як в цілому по Україні, так і по окремих областях.

У процесі дослідження були використані загальнонаукові прийоми і методи наукового пізнання. Серед них: методи статистичного зведення та групування, відносних та середніх величин, методи аналізу ряду динаміки, індексний метод аналізу. Також застосувались методи графічного представлення даних.

Інформаційною базою дослідження, проведеного у дипломній роботі, є наукові публікації вітчизняних і закордонних вчених, нормативно-законодавчі акти України, дані офіційних статистичних збірників, електронні ресурси офіційних сайтів Державної служби статистики, державних установ, міжнародних організацій, результати спостережень, опитувань і обстежень та

інших методів збирання первинних даних, що характеризують людський розвиток в Україні та світі.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить список використаної літератури та додатки.

Перший розділ присвячено теоретичним аспектам дослідження людського розвитку. Розглянуто передумови виникнення та основні етапи розвитку концепції людського розвитку. Наведено методику розрахунку ІЛР за методологією ООН та систему показників, що входять до складу ІРЛР в Україні.

У другому розділі проведено статистичний аналіз рівня людського розвитку в Україні та деяких країнах світу. Проведено групування областей України за регіональним індексом людського розвитку.

Третій розділ присвячено статистичному аналізу окремим складовим людського розвитку.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження людського розвитку в Україні у 2005-2015 рр. можна зробити наступні висновки.

Як показують дослідження, перехідні процеси в переважній більшості країн супроводжуються погіршенням умов і рівня життя населення, практично всіх характеристик людського розвитку. Погіршуються майже всі показники демографічної динаміки, скорочується середня тривалість життя, рівень добробуту і освіти, росте безробіття тощо. Не вирізняється з загального ряду й Україна, так як індекс людського розвитку за 2015 рік є нижчим за середнє значення для країн із високим рівнем людського розвитку (0,747).

Реальності останніх років – погіршення стану суспільного здоров'я, що відбивається на зростанні захворюваності та смертності, падіння життєвого рівня і реальних доходів більшості населення, зниження потягу до надбання освіти та культурних цінностей. Через нерівномірність виходу з кризи окремих секторів економіки економічне зростання супроводжується посиленням майнового розшарування населення, недотриманням елементарних стандартів умов праці і низьким рівнем її оплати на більшості підприємств.

Уряд України чітко розуміє необхідність рішучого проведення соціально-економічних реформ і в той же час турбується про відвернення небезпек, які приховує у собі перехід до ринку. Державна соціальна політика повинна забезпечувати максимально безболісну та зорієнтовану на інтереси людей динаміку цих процесів. Саме тому керівництво країни прагне не тільки досягти негайних змін, а й забезпечити стабільність людського розвитку у процесі перехідного періоду.

Сформульована концепція та аналіз сучасного рівня людського розвитку дозволяють визначити чотири пріоритетних напрямки людського розвитку для України:

- підвищення ролі кожної окремої людини в суспільстві, розширення її можливостей власноручно вирішувати свою долю, тобто приймати рішення і нести за них відповідальність;

- забезпечення соціальної справедливості по відношенню до кожної людини – в розподілі доходів та оплаті праці залежно від її якості, інтенсивності та кількості, в доступі до освіти, послуг охорони здоров'я, роботи, соціальних благ;

- досягнення ефективної зайнятості, яка б на відміну від сучасного стану забезпечувала не тільки соціальний статус, а й добробут працюючих, стимулювала легальну ефективну діяльність, а не орієнтацію на тіньовий ринок праці;

- досягнення екологічної безпеки, оскільки рівень забруднення навколишнього середовища в Україні перевищує всі межі можливого, і в багатьох регіонах життя стало просто небезпечним.

Охорона та зміцнення здоров'я людей є важливою складовою частиною державного будівництва, соціальної політики, системи національної безпеки, однією з внутрішніх функцій держави. Сучасні вимоги до системи охорони здоров'я і потреба вирішення ключових проблем галузі визначають стратегічні цілі державної політики України в галузі охорони здоров'я:

- 1) збереження і зміцнення здоров'я населення;
- 2) поліпшення медико-демографічної ситуації: збільшення народжуваності; зменшення рівня смертності, особливо немовлят і осіб працездатного віку; подовження тривалості життя, особливо чоловіків;
- 3) ефективна охорона навколишнього природного середовища, мінімізація медичних наслідків Чорнобильської катастрофи;

4) підвищення рівня санітарної культури населення, формування здорового способу життя;

5) поліпшення профілактичної роботи всіх ланок охорони здоров'я; розширення прав і функцій санітарно-епідеміологічної служби, удосконалення її організації;

6) удосконалення організації медичної допомоги; пріоритетний розвиток первинної медико-санітарної допомоги; упорядкування мережі та структури закладів охорони здоров'я;

7) удосконалення механізмів фінансування закладів охорони здоров'я та оплати праці медичних працівників;

8) правове забезпечення реформування і діяльності системи охорони здоров'я.

За результатами проведеного аналізу просторової варіації можна зробити висновок, що в регіонах України у 2015 року середній індекс людського розвитку становив 3,8361 і є типовим для областей України. При цьому, серед регіонів України найбільш часто зустрічаються ті регіони, в яких регіональний індекс людського розвитку складає 3,9457.

За результатами групування видно, що найбільша кількість регіонів України за індексом людського розвитку, це група, рівень розвитку в якій становить від 3,6919 до 3,8188 та від 3,8188 до 3,9457 і яка складає 27,3% та 27,3% відповідно від загальної кількості регіонів. В цю групу входить 12 регіонів України, а саме: Вінницька, Дніпропетровська, Одеська, Рівненська, Сумська, Черкаська, Полтавська, Тернопільська, Івано-Франківська, Київська, Миколаївська і Волинська області.

Групування областей за блоками регіонального індексу людського розвитку свідчить що найкращий рівень добробуту та комфортного життя в АР Крим, гідна праця висока в Одеській області, а рівень соціального середовища в Львівській, Тернопільська лідирую за рівнем відтворення населення, в Донецькій області високий показник рівня освіти.

Найбільш проблемними регіонами за станом людського розвитку є Кіровоградська область. Лідерами серед регіонів України можна виділити Харківську та Львівську області, але там також є низка проблем які потрібно вирішувати.

Для людського розвитку потрібне не лише здоров'я, освіта, гідний рівень життя і політична свобода. Необхідне також визнання державою культурної самобутності народів і сприятливі умови для її існування. Люди повинні мати свободу виразу своєї ідентичності, не наражаючись на дискримінацію в інших сферах життя (наприклад, у виборі місця проживання, отриманні освіти, роботи, медичних послуг). Культурна свобода – одне з основоположних прав людини і важлива складова людського розвитку загалом. Отже, вона заслуговує на увагу та турботу з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний щорічник України за 2015 рік. – К.: Консультант, 2015. – 552 с.
2. Ажажа М. А. Людський капітал як фактор сталого економічного розвитку регіону / Ажажа М. А. // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. : в 4 т.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Т. I. – Вип. 215. – С. 30–38.
3. Артеменко В. Б. Інтегральні індикатори якості життя населення в управлінні регіональним розвитком / Артеменко В. Б. // Соціальна економіка. – 2009. – № 3. – С. 45-50.
4. Беляєв О.О Демографічні дослідження: між від. Зб. наук. праць/ ред.,-К., КНЕУ, Том.1,2006,-289 с.;
5. Герасименко С.С. Статистика. Підручник // С.С.Герасименко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
6. Губін К.Г. Система формування доходів населення в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / Губін К.Г. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 4(15). – С. 105-117
7. Гольдберг А.М., Козлов В.С. Общая теория статистики. Учебник / Под ред. А.М.Гольдберга, В.С. Козлова. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 412 с.
8. Грішнова О.А., Людський розвиток: навч. посібник,- К.: КНЕУ, 2006, - 308 с.;
9. Івахненко О.Г. Метод групового урахування аргументів – конкурент методу стохастичної апроксимації // Автоматика . – 1968 . – №3 . –С. 58-72.
10. Коваль Н. Фінансове стимулювання професійної підготовки кадрів як складова соціально-економічного зростання держави [Текст] / Коваль Н. //

Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – Економіка. – 2010. - № 119. – С. 35-37

11. Кондиріна А.Г., Савченко Є.А., Директоренко О.В. Прогнозування індексу розвитку людського потенціалу України // Матеріали міжнародної наукової конференції, Євпаторія. – Херсон: Видавництво ХНТУ, 2011.– Т.2.– С. 221 - 224.

12. Калашнікова Т.М. Забезпечення територіально локалізованими благами в контексті людського розвитку // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С. 102–112.

13. Кравець О.С. Статистика: навчальний посібник// О.С. Кравець – Одеса: Пальміра, 2008. – 266 с.

14. Лібанова Е.М., Людський розвиток в Україні 2003р.: щорічна науково-аналітична доповідь, Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України; К.:Академпрес, 2004,-290 с.;

15. Лібанова Е. М., Власенко Н. С., Власик О. С. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан : монографія / кол. авт. : та ін. / ПРООН. – К., 2002. – 123 с. 7.

16. Макарова О.В. Вимірювання людського розвитку в регіонах України: методологічні аспекти та оцінка результатів // Економіка України. – 2015. – № 3. – С. 41–53.

17. Макарова О.В., Гладун О.М. Регіональний індекс людського розвитку: причини та напрями удосконалення методики розрахунку // Статистика України. – 2012. – № 1 (56). – С. 10–15.

18. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання : монографія / О. А. Мельниченко. – Х. : Вид. ХарРІ НАДУ "Магістр", 2008. – С. 7

19. Михальченко Г.Г. Подолання бідності як один з факторів забезпечення гідної якості життя населення України [Текст] / Михальченко Г.Г. // Научно-технический сборник «Коммунальное хозяйство городов»

(Харьковского національного університета городського господарства імені А.Н.Бекетова). – 2012. - № 102. - С. 436-452

20. Новікова О. Ф. Соціологічний моніторинг розвитку людського потенціалу регіонів України: проблеми та можливості запровадження / Новікова О. Ф. // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, Східний видавничий дім, 2009. – Т. X. – Вип. 115. – 347 с. – Сер. “Державне управління”.

21. Ольвінська, Ю. О. Конкуренстоспроможність національної економіки як фактор інвестиційної привабливості / Ю. О. Ольвінська, О. І. Селезньов // Вісник соціально- економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2004. – Вип. 17. – С. 295-301.

22. Підгорний А. З. Демографічна статистика: Навчальний посібник, - Одеса,: ОДЕУ, 2010. – 165 с.

23. Статистика. Курс лекцій для студентів II-III курсів усіх форм навчання всіх спеціальностей (Відп. за випуск К.Д. Семенова. – Одеса: ОДЕУ, ротاپронт, 2011 р. - 140 с.)

24. Самоєнкова О.В.,Ольвінська Ю.О. Економічна статистика : Навчальний посібник. — Одеса : ОДЕУ, ротاپронт,2010. — 182 с.

25.Самоєнкова О.В.,Ольвінська Ю.О. Соціальна статистика.Опорний конспект лекцій для студентів 4 курсу денної форми навчання спеціальності «Прикладна статистика».- Одеса: ОДЕУ, ротاپронт, 2008 р.-72с.

26. Хмелевська О.М. Людський розвиток регіонів України: оцінка досягнень у сфері освіти // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Випуск 9. – Частина 7. – С. 170–175.

27. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С.11–21. – doi:10.15407/dse2015.01.011

28. Чечель О.М. Інвестування у розвиток людини як пріоритетний напрям формування людського капіталу / О.М. Чечель // Економіка та держава. – 2010. – № 3. – С. 86-88.

29. Шишкін В.С. Бідність Населення України за житловими умовами / В. С. Шишкін // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1 (9). – С. 75–84.

30. Щетініна Л.В. Соціальне інвестування в поліпшення умов праці молоді: загальні засади та стан в Україні / С. Г. Рудакова, Н. С. Данилевич // Економіка: реалії часу. – 2016. - № 3. – С. 84-91.

31. Щетініна Л.В. Якість життя молоді та її вплив на освіту: якісний та кількісний виміри / С. Г. Рудакова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2016. - С. 85.

32. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Лібанової Е.М. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 356 с.

33. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз [колективна монографія] / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.

34. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції [колективна монографія] / відпов. за випуск Л.М. Черенько, О.В. Макарова, за ред. Е.М. Лібанової. – У 2-х томах. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 436 с.

33. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (кол. моногр.) / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2012. – 320 с.

34. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2014. – 380 с.

35. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – 2 вид. – К.; 2011. – 392 с.

36. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 62 с.

37. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо. Національна доповідь / [Лібанова Е.М., Балакірева О.М., Єрмолаєв А.В. та ін.]; за сприяння Представництва ООН в Україні. – К. : 2013. – 112 с.

38. Українське суспільство 1992–2009 рр. Динаміка соціальних змін; за ред. д.е.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України. – 2009. – 560 с.

39. Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. –К. : І-т соціології НАНУ, 2012. – 660 с.

40. Головне управління статистики в Одеській області // [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

41. Глузман С. Основні причини високого рівня смертності в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/15170>

42. Головінов О. М. Людський капітал в умовах трансформації економіки України / Головінов О. М. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/26987.html#introduction>.

43. Державна служба статистики // [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/http://www.ukrstat.gov.ua>

44. Доповідь про людський розвиток, підготовлена на замовлення Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en/reports/>

45. Доповідь про людський розвиток ПРООН 2013 року: за індексом людського розвитку Україна займає 78 позицію зі 186 країн [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.undp.org.ua/images/stories/HDR2013>

46. Захворюваність населення. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

47. Індекс розвитку людського потенціалу 2015 (рейтинг України) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/indeks-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>

48. Индекс развития человеческого капитала // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/human-development>

49. Індекс розвитку людського потенціалу 2015//[Електронний ресурс]: режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/indeks-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>

50. Калашнікова Т.М. Надбання французької школи просторової економіки в контексті людського розвитку // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 4. – С. 3–9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/02.pdf>

51. Лібанова Е. М. 52 мільйони населення в Україні можуть забезпечити лише іммігранти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ng.pl.ua/2011/02/28/e-libanova-52-miljony-naselennya-v-ukrajini-mozhut-zabezpechyty-lyshe-imihranty/>

52. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції (колективна монографія) / відпов. за випуск Л.М. Черенько, О.В. Макарова, за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та

соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – У 2-х т. – К., 2012. – 436 с.

53. Міністерство соціальної політики // [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua>

54. Медичні кадри. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

55. Методика вимірювання людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/index.html#>

56. Методика вимірювання регіонального людського розвитку: затверджена рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 р. №123-м) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.idss.org.ua

57. Середня зарплата в Україні: офіційна статистика та результати міжнародних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mojazarplata.com.ua/ua/main/zarobitok/news>

58. Програма економічного і соціального розвитку України на 2015 рік – Людські ресурси [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://kyivodpa.sta.gov.ua>

59. Трудовий потенціал – важливий чинник соціально-економічного розвитку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=92463436.

60. Україна в індикаторах сталого розвитку // [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/>

61. Україна у світових координатах людського розвитку: тупцювання на місці [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ukrayina-u-svitovih-koordinatah-lyudskogo-rozvitku-tupcyuvannya-na-misci-.html>

62. Україна на 136-му місці за валовим доходом на душу населення – Світовий банк [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://nbnews.com.ua/ua/news/93133/>
63. Український фонд соціальних інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://usif.org.ua/uk/pronas/2011-11-30-12-46-06.html>
64. Українська біржа благодійності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ubb.org.ua/ru/category/5/>
65. Хмелевська О.М. Людський розвиток регіонів України: оцінка досягнень у сфері освіти // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 9, Частина 7. – С. 170–175
66. Чуприна О.О., Чуприн К.С. Розвиток людського потенціалу в Україні: методика оцінки та сучасний стан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.rusnauka.com>
67. Щербак А.В. Інвестиційний аналіз в умовах невизначеності грошових потоків // Фінанси України. — № 11. — 2008. — С.61 — 69.
68. Юрик Я.І. Стан професійного навчання персоналу в Україні [Електронний ресурс] / Я.І. Юрик, О.П. Булах. - Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8744/1/0307.pdf>
69. Якість життя. Сутність категорії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
70. Саржинская, А. Р. Современные особенности брачности и разводимости в Украине [Текст] / А. Р. Саржинская, Ю. О. Ольвинская // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : матер. конф. — Одеса, ОНЕУ. — С. 47 – 51.
71. Саржинська, А. Р. Статистичні аспекти дослідження рівня людського розвитку [Текст] / А. Р. Саржинська, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових праць студентів. — Одеса, ОНЕУ. —С. 6-13